

Komentar in karta: 2/46 SLA V468.01 'kad'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Za pomen 'velika, zgoraj širša, odprta lesena posoda', knj. *kàd* (*à*), je najpogosteje uporabljeno poimenovanje *kad*, v notranjskem narečju in šavrinskem podnarečju v ženski obliki *kada*, v kostelskem in južnobelokranjskem narečju kot manjšalnica *kadica*. V ziljskem in rožanskem narečju se v arealu pojavlja poimenovanje *deža*, v rezijanskem *suj*, v koroških narečjih, haloškem in srednještajerskem *škaf*, v notranjskem, čiškem in nadiškem pa *čeber*. Druga poimenovanja so še: *čebriča*, *banja*, *bedenj*, *orna*, *ornica*, *ornáč*, *golida*, *vaška*, *mlestvič*, *žehtnik*, *žehtnjak*, *žehtnica*, *plavnik*, *kapusnica*, *meltra*, *kebel* in *korit*.

V komentarju so navedeni vsi odgovori na zastavljeno vprašanje, čeprav gre v nekaterih primerih za eno od oblik *kadi*, kot je pojasnjeno v opombah zapisovalcev – npr. v T085 je za leksem *čeber* zapisan pomen 'velika, zgoraj širša, odprta lesena posoda', v T022 za leksem *banja* pomen 'velika kovinska ovalna posoda za pranje perila', v T020 pa za leksem *deža* pomen 'lesena globoka posoda z dvema ušesoma'. Prav tako so te posode uporabljali v različne namene, npr. za T123 piše, da so *čeber* tam uporabljali za pranje, v T030 pa za ribanje zelja in soljenje mesa, *škaf* so v T349 uporabljali za vodo, v T417 pa za pranje perila.

2. Morfološka analiza

kad < *(*kad*)-*ь* 'kad, banja, čeber'

kada < **kad-a*

kado < **kad-o*

kadica < **kad-ic-a*

kadin < **kad-in-ь*

čeber < **čьbьr-ь* 'vedro'

čebriček < **čьbьr-it-ьk-ь*

čebriča < **čьbьr-ic-a*

korit- < **koryt-o* 'korito'

kopanja < **kop-a-ń-a* ← **kop-a-ti* 'umivati'

vedrica < **vědr-ic-a* ← **vědr-o* 'posoda za/z vodo'

mlestvič < **melz-tv-it-ь* ← **melz-tv-a* 'molža' ← **melz-ti* **mьlz-ǝ* 'molsti'

lastvič, nejasno, morda v zvezi z *mlestvič*

plavnik < **plav-ьn-ik-ь* ← **plav-i-ti*, **plav-a-ti* ← **plu-ti* 'premikati se, teči, pluti, plavati'

perilnica < **per-i-l-ьn-ic-a* ← **pьr-a-ti* **per-ǝ* 'tolči, prati'

deža < **děž-a* 'neke vrste posoda'

polovnjak < **pol-ov-ьń-ak-ъ* ← **pol-ъ* 'polovica', dalje nejasno (ESSJ III: 83)

škaf < *(*škaf*)-ъ ← stvnem. *sca(p)f* 'škaf', srvnem. *schaf* (> nem. *Schaff* 'škaf; omara, regal')

škafec < *(*škaf*)-ьc-ь

škafica < *(*škaf*)-ic-a

banja < *(*bań*)-a ← srvnem. *wanne* 'kopalna kad' (> nem. *Wanne* 'kad, korito')

bedenj < *(*ььdbń*)-ь ← zgerm. **budinō* (> stvnem. *butin*) 'brenta'

žehtnik < *(*žext*)-ьn-ik-ъ ← *(*žext*)-a 'pranje' ← *(*žext*)-a-ti 'prati' ← avstr. bav. nem. *sechten, sechteln* 'perilo kuhati in prati v lugu'

žehtnjak < *(*žext*)-ьń-ak-ъ

žehtnica < *(*žext*)-ьn-ic-a

meltra < *(*meltr*)-a ← avstr. bav. nem. *Mölter* < srvnem. *muolter* 'izdolbeno korito, kad' (> nem. *Mulde* 'kotanja, korito')

kebel < *(*кьььl*)-ъ ← stvnem. *kubil* (> nem. *Kübel* 'čeber, vedro')

kapusnica < *(*kapus*)-ьn-ic-a ← *(*kapus*)-ъ 'zelje' ← nem. *Kappus, Kappes* 'zeljnata glava'

kapusija < *(*kapus*)-(ij)-a

piskerič < *(*piskr*)-it-ь ← *(*piskr*)-ь, verjetno iz srvnem. *phister, phistrīne* 'pekarna' s pomenskim razvojem ≥ 'peč (za peko kruha)' ≥ 'pekač (za peko kruha)' ≥ 'lonec'

orna < *(*orn*)-a ← ben. it. *orna*, furl. *orne* 'majhna kad kot merska enota za vino; navadno šest veder'

ornica < *(*orn*)-ic-a

ornač < *(*orn*)-ač-ь

brenta < *(*brent*)-a ← ben. it. *brenta*, furl. *brente* 'brenta, čebrič'

golida < *(*golid*)-a ← istrsko it. *galida* ali stfurl. *galeda* 'vrsta čebra' (> furl. *gjalede*)

vaška < *(*vašk*)-a ← it. *vasca* 'kad, korito, bazen'

podina < *(*podin*)-a ← furl. *podine* 'čeber, škaf', *podin* 'vedro'

mastela < *(*mastel*)-a ← furl. *mastele*, ben. it. *mastela* 'čeber, škaf'

levedorica < *(*levedor*)-ic-a ← furl. *lavadôr* 'čeber za namakanje perila'

kvinč < *(*kvinč*)-ь ← furl. *cuinç* 'čeber, škaf'

bačva < *(*bačv*)-a ← hrv. *bačva* 'sod'

cejejnīk, nejasno, verjetno v zvezi s **cēd-it-i* 'cediti'

ješnica, nejasno, verjetno **j(esiš)-ьn-ic-a* ← **j(esix)-ъ* 'kis, oceh, jesih' ← srvnem. *ezzich* 'kis' (> nem. *Essig* 'kis')

vandel < *(*vandl*)-ъ, nejasno, morda bav. nem. **Wändel* (≤ **Wännel*)

z bav. nem. epentezo -d- v položaju za -n- (Striedter-Temps 1963: 39),

kar je manjšalnica od nem. *Wanne* 'kad, korito', prim. alzaško nem. *Wännel* 'majhna kad' (http://culture.alsace.pagesperso-orange.fr/page_bf.htm)

čendin < *(*čendin*)-ъ, nejasno, verjetno v zvezi s furl. *cjadin* 'umivalnik'

čudra < *(*čudr*)-a ← nejasno, morda rom. **scudra* 'plitva lesena posoda' (ESSJ IV: 78)

suj, nejasno
šter, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *lastvič* v T006, *kapusija* v T020, *perilnica* v T022, *piskerič* v T034, *podina* v T063, *šter* v T069, *mastela* v T080, *čendin* v T082, *kvinč* v T087, *polovnjak* in *golida* v T118, *čudra* v T120, *brenta* v T166, *bačva* v T151, *ješnica* v T300, *cejejn* v T351, *kopanja* v T404, *vandel* v T412 in *vedrica* v T415.

Kot enkratnici s *kad-* sta kartirana leksema *kado* v T112 in *kadin* v T160.

Kot enkratnica s *čebr-* je kartiran leksem *čebriček* v T275.

Kot enkratnici s *škap-* sta kartirana leksema *škafica* in *škafec* v T349.

Kot enkratnica z *orn-* je kartiran leksem *ornač* v T085.

Kot tretji in nadaljnji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *lastvič* v T007, *žehtnjak* v T015, *kapusija* in *deža* v T020, *čeber* v T085, T123 in T156, *ornica* v T087, *plavnik* v T087, *plavnik* in *škaf* v T097, *orna* in *golida* v T117, *bedenj* in *levedorica* v T155, *kad* v T387 in T417, *škaf* v T008, T020, T117 in T288, *škafica* v T349 ter *žehtnica* v T415.

4. Uporabljena dodatna literatura

http://culture.alsace.pagesperso-orange.fr/page_bf.htm

5. Primerjaj

SLA: V467.01 *vedro* (2/45); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI I: /; ALI: /; ASLEF: 4565; HJA: /; AHN: /

6. Etnološka osvetlitev

Kad je lesena posoda različnih velikosti, v rabi v kmečkem gospodarstvu. Za vinogradniško rabo je narejena iz (večinoma) hrastovih dog z dnom in povečini z odprtino za iztok tekočine, prvotno obdana z lesenimi, pozneje železnimi obroči. Uporabljali so jo za tlačenje grozdja (z nogami in beti), v njej največkrat vre trop, v rabi je tudi za pretakanje vina. Vinogradniška kad spada med starejše vinogradniško posodje, znana je bila vsaj v 15. stoletju. Lesene kadi so se ohranile pri kmečkih vinogradnikih, od 70. let 20. stoletja naprednejši vinogradniki uporabljajo tudi plastične kadi, kjer po novejših kletarskih tehnologijah macerirajo trop (drozgo). V kadeh tudi kisajo zelje in repo, v sirarstvu v njih namakajo sirove hlebce. V manjših kadeh so se v preteklosti ljudje umivali, zelo priljubljeno med otroki je bilo poletno kopanje v na soncu pogreti vodi v kadi (ki so bile torej tudi predhodnice plastičnih bazenčkov).

Prim.: SEL 2004

7. Skica

